

Választ kiváltó stratégiák a magyar bírói kérdésfeltevésekben

Varga Marianna

SZTE Nyelvtudományi Doktori Iskola
Elméleti Nyelvészet Program

Dr. Németh T. Enikő

Témavezető

X. Alkalmazott Nyelvészeti
Doktoranduszkonferencia

2016.02.05.

AZ ELŐADÁS MENETE

- ◉ A kutatási előzmények bemutatása.
- ◉ A kutatás célja.
- ◉ A kutatás hipotézisei.
- ◉ A korpusz és az elemzési keret bemutatása.
- ◉ Az együttműködő és kevésbé együttműködő kihallgatottak meghatározása.
- ◉ A bírósági kihallgatások kérdéstipológiájának bemutatása.
- ◉ A bírósági kérdések általános jellemzői.
- ◉ A válasz kiváltására alkalmas stratégiák bemutatása.
- ◉ Összegzés és konklúzió.

A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI

- ◉ Egy komplex, jogi és nyelvészeti szempontokat egyaránt figyelembe vevő kihallgatási kérdéstipológia felvázolása.
- ◉ A bírák kérdésfeltevéseikben alapvetően a befolyásolás minimalizálására törekednek, ugyanakkor információszerzés céljából alkalmaznak arculatovó és arculatfenyegető befolyásolási stratégiákat.

(Varga 2015)

A KUTATÁS CÉLJA

A kutatás célja olyan stratégiáknak a vizsgálata, amelyek alkalmasak válasz kiváltására a bírósági kihallgatási szituációban.

Ezeknek a stratégiáknak a vizsgálata azért különösen fontos, mert bírósági döntés alapjául csak a tárgyaláson szóban előadott vagy ismertetett anyag szolgálhat. (Juhászné 2013: 44)

A KUTATÁS HIPOTÉZISEI

1. A bírák nem csak arculatfenyegető stratégiákat használnak a válasz kiváltásának érdekében.
2. A választ kiváltó stratégiák használatában eltérés mutatkozik együttműködő és kevésbé együttműködő kihallgatottak esetében.

A KORPUSZ

A korpusz összesen 16 tárgyalásból áll, amelyből:

- 8 büntetőeljárás
- 8 polgári peres eljárás
- 13 hangfelvétel alapján rögzített (22 óra 14 perc)
- 3 tárgyalás során írásban rögzített

Komplex elemzési keret:

- konverzációelemzés (Jefferson 1984)
- pragmatika (Brown & Levinson 1987; Grice 1975; Margitay 2004; Stivers & Rossano 2010)
- szemantika (Groenendijk & Stokhof 1997; Kiefer 1980, 1983, 2000)
- jog (Dobos 2014; Juhászné 2014; Kengyel 2005)

KI SZÁMÍT EGYÜTTMŰKÖDŐNEK?

A grice-i *Együttműködési Alapelv* (Grice 1975: 45) alapján az az interakcióban résztvevő számít együttműködőnek, akinek a hozzájárulása a társalgáshoz olyan, „amilyet azon a helyen, ahol megjelenik, annak a beszélgetésnek elfogadott célja vagy iránya elvár, melyben éppen részt vesz.”

A bírósági kihallgatások célja az adott tényállás tisztázása. (Dobos 2014)

KI SZÁMÍT EGYÜTTMŰKÖDŐ KIHALLGATOTTNAK ÉS KI NEM?

A társalgási maximák alapján az **együttműködő kihallgatott** a feltett kérdésre:

- ◉ kellően informatívan válaszol,
- ◉ nem közöl hamis információt,
- ◉ a kérdésre releváns választ ad,
- ◉ egyértelműen és érthetően válaszol.

Ezzel szemben a **kevésbé/ nem együttműködő kihallgatott** *egyértelműen megszegi* valamely maximát (vagy maximákat).

A NEM EGYÜTTMŰKÖDŐ/ KEVÉSBÉ EGYÜTTMŰKÖDŐ KIHALLGATOTTAK

Nem együttműködő **tanú**:

(1) B: *tehát önök nem jártak ki a tanyára?*

T: *hát egyszer-kétszer. ne tessék haragudni, akkor már elmondtam, hogy mi történt. én nem szeretnék már semmit se ()*

B: *hát csak az a baj tetszik tudni, hogy ez nem így működik. hogy ha nem lenne szükség arra, hogy tanúvallomást tegyen, higgye el, hogy nem tenném meg.*

A vádlottak csak a számukra előnyös információk közlésében érdekeltek, az őket terhelő információkat igyekeznek elhallgatni. Éppen ezért céljaik általában ellentétesek a grice-i maximákkal. (Dobos 2014)

A BÍRÓSÁGI KIHALLGATÁSOK KÉRDÉSTIPOLÓGIÁJA

A beszélő tudásának csökkenése.

Ellentétes kérdés

Egyedül volt a helyszínen?

Episztemikus aszimmetriával létrehozott eldöntendő kérdés

Tehát ha jól értem, nem volt egyedül a helyszínen.

Eldöntendő kérdés (p, ~ p)

A testvérével volt a helyszínen?

Választó kérdés (p, q)

A testvérével, vagy a barátnőjével volt a helyszínen?

Kiegészítendő kérdés ($x_1, x_2 \dots x_n$)_{Gi}

Kikkel volt a helyszínen?

Nyitott kérdés (P₁, P₂...P_m)

Miért mondta, hogy hárman voltak, ha nem volt ott a testvére?

Partíciós
szemantikai
keretben
(Groenendijk &
Stokhof 1997)
mindhárom
kérdéstípus
biparticionális.

(Kiefer 1983)

(Kengyel 1988)

(Stivers & Rossano 2010)

A BÍRÓSÁGI KÉRDÉSEKRŐL ÁLTALÁBAN

(2) B: *mekkora összegű kár érte a felperest?*

T: *nem tudom pontosan megmondani.*

(3) B: *ismeri-e az alperest?*

T: *igen órákról, igen (.) találkoztunk.*

(4) B: *nem kért segítséget?*

T: *később igen, de ezen a teszten nem kért segítséget.*

(5) B: *bűnösnek érzi-e magát?*

V: *nem. nem, ami ezzel kapcsolatos, azzal nem.*

FÓKUSZKÉRDÉSEK

A fókuszkérdésre adott tagadó válasz pragmatikailag nem számít kielégítő válasznak, ugyanis az nem szünteti meg a kérdező „kognitív deficitjét.” (Kiefer 1980; 2000)

(6) **Csalással** szerezte a pénzt? (Dobos 2014)

→ Tagadó válasz esetén: **Ha nem csalással, akkor mivel szerezte a pénzt?**

(7) T: *ugyi nem dolgozott/*

B: *mármint **a vádlott** nem dolgozott?*

T: *bocsánat. nem dolgozott, igen.*

→ Tagadó válasz esetén: **Ha nem a vádlott nem dolgozott, akkor ki nem dolgozott?**

ELLENTÉTES KÉRDÉSEK

A puszta tagadó válasz (amely preferált) ebben az esetben sem kielégítő pragmatikai szempontból, amennyiben a kontextusból egyértelműen kiderül, hogy a kérdező és a kihallgatott egyaránt tudja az igazat.

(8) Egyedül volt a helyszínen?

→ Tagadó válasz esetén: **Ha nem egyedül volt, akkor kivel?**

Az ellentétes kérdés lehet fókuszált kérdés is, de nem kötelezően az.

BEÁGYAZOTT KÉRDÉSEK

A bírák kérései mindig a felszólítás illokúciós erejét fejezik ki a bírósági kontextusokban (Dobos 2014: 165), attól függetlenül, hogy indirekt vagy direkt módon fogalmaz a bíró.

Együtműködő kihallgatott:

(9) B: *azt szeretném megkérdezni*, hogy ön íratott-e a csoportjával írásbeli szintfelmérőt.

T: *igen.*

Kevésbé együtműködő kihallgatott:

(10) B: *azt tessék nekem megmondani*, hogy ö (.) mindenki ivott a családban? tehát a testvére, az ön testvére, az élettársa is meg a vádlott is ivott?

(11) B: *azt tessék nekem megmondani*, hogy testvérével milyen sűrűn tetszett tartani a kapcsolatot?

KÉRDÉSHALMOZÁS

Együtműködő kihallgatottak esetében:

A kiegészítendő kérdések láncszerű felsorolása egy fordulón belül kifejezetten befolyásoló, mivel a hallgatónak valójában egyik kérdésre sincs módja válaszolni. (Dobos 2014; Margitay 2004)

Ebből adódóan ezt kerülik együtműködő kihallgatottak esetében.

Kevésbé együtműködő kihallgatottak esetében:

(12) B: *mit mondott, milyen körülmények között, hogyan?*

T: *annyit mondott, hogy hazament (2.0) és álmában szúrta le.*

B: *tehát hogy hazament a vádlott, és a sértettet álmában szúrta le.*

T: *igen.*

B: *hogy miért, mi volt ennek az oka, azt elmondta-e az élettársa?*

T: *nem, nem mondta a telefonba.*

(13) B: *Ott volt a teherautó. Azt mondta rémlik. Nem nézett bele?*

T: *Nem.*

B: *Hogy hova ment a kamion, esetleg valamelyik családtag elment-e a kamionnal?*

T: *-*

ARCULATÓVÁS ÉS ARCULATFENYEGETÉS

(14) B: *tehát akkor én úgy képzeljem el, hogy mondjuk itt van az egyik feladat, mondjuk ez az ötös, és akkor nem tudja a hallgató, hogy oda mit kell beírni és ön lediktálja, hogy ide azt kell írni. hogy akár ilyen is elképzelhető?*

(2.0)

B: *a sikerélmény (0.5) biztosítása érdekében?*

T: *hát ö hogyha valaki annyira nagyon úgy állt, akkor igen.*

(15) B: *Nem, nem derült ki egy óra alatt, hogy az az autó miért állt ott?*

T: *Nem. Nem, számomra.*

ARCULATÓVÁS ÉS ARCULATFENYEGETÉS

(16) B: *De valakivel járt, nem volt ebből probléma?
(hosszabb szünet)*

B: *Tudjuk ám, mert elolvastuk, benne van.*

T: *Tesómmal járt.*

(17) B: *Évet azt gondolom nem tudja megmondani.*

T: *Nem.*

B: *De van rá pontos adat.*

(18) B: *Nem tűnik olyannak, akinek diktálni lehet.*

ÖSSZEGZÉS ÉS KONKLÚZIÓ

- ⊙ **Az első hipotézis**, mely szerint a bírák nem csak arculatfenyegető stratégiákat alkalmaznak a válasz kiváltásnak érdekében, **beigazolódott**. A fókuszkérdés, az ellentétes kérdés és a kérdéshalmozás választ kiváltó tulajdonsága elsősorban nem az arculatfenyegetés következménye.
- ⊙ **A második hipotézis**, mely szerint az együttműködő és kevésbé együttműködő tanúk esetében eltérés mutatkozik a választ kiváltó stratégiákban, szintén **beigazolódott**. A kérdéshalmozást kifejezetten kerülik együttműködő tanúk esetében, valamint arculatfenyegetést és direkt felszólítást is csak kevésbé együttműködő tanúk esetében alkalmaznak.
- ⊙ A kutatás további érdekes kérdéseket vetett fel.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Brown, Penelope - Stephen C. Levinson (1987)** Politeness. Some Universals in Language Usage. (Studies in Interactional Sociolinguistics 4). Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Dobos Csilla (2014)** *Nyelv és jog*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó.
- Grice, Herbert Paul (1975)** Logic and Conversation. *Syntax and Semantics* 3: 43-58.
- Groenendijk, Jeroen - Martin Stokhof (1997)** Questions. In Johan van Benthem - Alice ter Meulen (szerk.) *Handbook of Logic and Language*. 1055-1124.
- Jefferson, Gail (1984)** On the organization of laughter in talk about troubles. In J. Maxwell Atkinson - John Heritage (szerk.) *Structures of Social Action: Studies in Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press. 346-369.
- Juhászné Zvolenszki Anikó (2013)** *Polgári eljárásjogi ismeretek*. Szeged: Iurisperitus Bt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Kengyel Miklós (szerk.) (2005)** A polgári perbeli bizonyítás gyakorlati kézikönyve. Budapest: CompLex Kiadó.
- Kiefer, Ferenc (1980)** Yes-No Questions as Wh-Questions. In John R. Searle – Ferenc Kiefer – Manfred Bierwisch (szerk.) *Speech Act Theory and Pragmatics*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company. 97-119.
- Kiefer Ferenc (1983)** A kérdő mondatok szemantikájáról és pragmatikájáról. In Rácz Endre – Szathmári István (szerk.) *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*. Budapest: Tankönyvkiadó. 203–230.
- Kiefer Ferenc (2000)** *Jelentéselmélet*. Budapest: Corvina.
- Margitay Tihamér (2004)** *Az érvelés mestersége. Érvelések elemzése, értékelése és kritikája*. Budapest: Typotex.
- Stivers, Tanya – Federico Rossano (2010)** Mobilizing response. *Research on Language and Social Interaction* **43/1**: 3–31.
- Varga Marianna (2015)** Bírói kérdésfeltevések a magyar tanú- és szakértői bizonyításokban. In *Jelentés és nyelvhasználat* **2**: 79-107.

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!